

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p#Text>

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>

REFERENCES

- Allen, D. "Cohesion and Structural Funds: Competing Pressures for Reforms?" In *Policy-Making in the European Union*, 213-238. Oxford University Press, 2005.
- Churikanova, O. Yu. "Rehionalna polityka Ukrainy, problemy ta perspektyvy v konteksti rehionalnoi polityky Yes" [The Regional Policy of Ukraine, Problems and Prospects in the Context of the EU Regional Policy]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 2 (2015): 51-54. http://www.economy.in.ua/pdf/2_2015/13.pdf
- "Key achievements of Regional Policy 2014-2020". https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/key-achievements/
- Korotych, O. B. "Derzhavne upravlinnia rehionalnym rozvytkom krainy: teoretyko-metodolohichni zasady" [State Governance of Regional Development: Theoretical and Methodological Principles]. *Derzhavne budivnytstvo*, no. 1 (2010).
- [Legal Act of Ukraine] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>
- Pashkevich, M., Churikanova, O., and Kharchenko, M. "The regional policy of Ukraine, problems and prospects in the context of the EU regional police". *Nauka i Studia*, no. 14 (2015): 73-80.
- "Regional Development and Cohesion Policy 2021-2027". https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2018/05/29-05-2018-regional-development-and-cohesion-policy-2021-2027

УДК 332.122
JEL: F69; R1; R50

ОСНОВНІ ТRENДИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ Й УРБАНІЗАЦІЇ ТА УРАХУВАННЯ ЇХ ВПЛИВУ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

©2020 ПОЛІЩУК А. С.

УДК 332.122
JEL: F69; R1; R50

Поліщук А. С. Основні тренди глобалізації й урбанізації та урахування їх впливу в процесі управління розвитком регіонів України

Мета статті полягає в установленні тенденцій урбанізації та глобалізації для урахування їх впливу в процесі управління розвитком регіонів України. Визначено, що рівень урбанізації в Україні впродовж останніх 30 років є високим, водночас регіони країни значно диференціюються за рівнем урбанізації. Найбільш урбанізованими є Донецький, Луганський, Дніпропетровський, Харківський і Запорізький регіони. Єдиним регіоном України, де має місце зменшення рівня урбанізації, є Закарпатський. Найбільш інтенсивними урбанізаційними процесами характеризуються три регіони України – Тернопільський, Чернігівський та Хмельницький, де зростання рівня урбанізації майже в десять разів перевищило середній показник по країні за останні 30 років. У результаті дослідження виявлено основні урбанізаційні виклики, зокрема: поглиблення економічного розриву між містами та селами і між великими містами та містами обласного значення; економічний розвиток регіону визначає здатність до об'єднання та концентрації креативного капіталу; зростання нерівності та сегрегації населення; зростання кризи передмістя; необґрунтоване зростання цін на житло в містах до рівня, що є недоступним для більшості населення. До найсуттєвіших глобалізаційних викликів віднесено: посилення глобальної конкуренції, зростання регіональної диференціації та спеціалізації; деградацію реального сектора економіки; значне зростання споживання енергоносіїв; обмеження доступу значної частини населення до якісних товарів та послуг за прийнятними цінами; зміна природно-кліматичних умов для життєдіяльності людей, посилення екологічних проблем. Доведено необґрунтованість розповсюдженого твердження щодо неефективності агломерацій і надмірного поглинання ними ресурсів. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розвиток теоретичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення прийняття управлінських рішень на рівні регіональних органів управління з урахуванням викликів глобалізації та урбанізації.

Ключові слова: регіон, глобалізація, урбанізація, агломерація, конкуренція міст.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-133-141>

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 15.

Поліщук Андрій Сергійович – аспірант кафедри міжнародної економіки та бізнесу Черкаського державного технологічного університету (бульв. Шевченка, 460, Черкаси, 18006, Україна), начальник відділу реклами та дизайну міського середовища Департаменту архітектури та містобудування, Черкаська міська рада (вул. Байди Вишневецького, 36, Черкаси, 18000, Україна)

E-mail: andrew.pol85@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8984-4098>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/AAA-3356-2021>

UDC 332.122
JEL: F69; R1; R50

Polishchuk A. S. The Main Trends of Globalization and Urbanization and Taking into Account their Impact in the Process of Managing the Development of Regions of Ukraine

The article is aimed at determining trends in urbanization and globalization to take into account their influence in the process of managing the development of regions of Ukraine. It is defined that the level of urbanization in Ukraine over the past 30 years is high, while the regions of the country are significantly differentiated by the level of urbanization. The most urbanized are Donetsk, Luhansk, Dnipropetrovsk, Kharkiv and Zaporizhzhia regions. The only region of Ukraine

where the level of urbanization is being reduced is Zakarpattia region. Three regions of Ukraine – Ternopil, Chernihiv and Khmelnytsky are characterized by the most intensive urbanization processes, where the growth of urbanization is now almost ten times higher than the national average over the past 30 years. The research identified the main urbanization challenges, in particular: deepening the economic gap between cities and villages and between large cities and cities of region significance; economic development of the region determines the ability to unite and concentrate the creative capital; increase in inequality and segregation of the population; growth of the suburb crisis; unreasonable increase in house prices in cities to a level that is inaccessible to the majority of the population. The most significant globalization challenges include: increased global competition, growing regional differentiation and specialization; degradation of the real sector of the economy; significant increase in energy consumption; restricting access of a large part of the population to high-quality goods and services at reasonable prices; change of natural and climatic conditions for people's life, strengthening ecological problems. The unreasonability of the widespread statement on the ineffectiveness of agglomerations and excessive absorption of resources is proven. Prospects for further research in this direction are the development of theoretical principles and the development of practical recommendations for improving the adoption of managerial decisions at the level of regional governance bodies, taking into account the challenges of globalization and urbanization.

Keywords: region, globalization, urbanization, agglomeration, competition of cities.

Fig.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 15.

Polishchuk Andrii S. – Postgraduate Student of the Department of International Economics and Business, Cherkasy State Technological University (460 Shevchenko Blvd, Cherkasy, 18006, Ukraine) Head of the Division of Advertising and Urban Environment Design of the Department of Architecture and Urban Planning, Cherkasy City Council (36 Baidy Vyshnevetskoho Str., Cherkasy, 18000, Ukraine)

E-mail: andrew.pol85@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8984-4098>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/AAA-3356-2021>

У третьому тисячолітті роль міст у світовій економіці зростає. Урбанізаційні процеси приводять до посилення конкуренції між регіонами світу, державами та окремими містами за людські, фінансові, технологічні, інформаційні та інші ресурси.

Урбанізація та формування великих міських агломерацій є однією з найважливіших тенденцій розвитку сучасного світу. Глобальні агломерації концентрують найбільш активних, талановитих і амбіційних людей і закономірно є драйверами розвитку регіонів, країн і світової економіки в цілому. За оцінками аналітиків, до 2030 р. населення найбільших агломерацій світу досягне двох мільярдів, частка цих міст у світовому ВВП становитиме 40%. Разом із тим, формування агломерацій само по собі не є гарантією успіху в глобальній конкуренції міст, регіонів чи країни в цілому, адже успіх може забезпечити лише їх гармонійний розвиток. Водночас штучне обмеження розвитку агломерацій, як правило, є помилковим рішенням, тому що призводить до зниження темпів зростання економіки та погіршує якість життя людей. Тому необхідно розуміти, які управлінські рішення допомагають розкрити потенціал урбанізації, сприяють зростанню регіональної та національної економіки та підвищенню якості життя населення, особливо з огляду на те, що економіка України є високоурбанізованою, а відсоток міського населення та ВРП, виробленого в містах, постійно зростає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість контролю процесів урбанізації підтверджується створенням і функціонуванням спеціальних програм Організації Об'єднаних Націй, наймасштабнішою з яких є «UN-Habitat» [3]. За даними ООН, більшість населення планети (близько чотирьох мільярдів людей) мешкає в містах. За прогнозами, до 2050 р. містами стануть шість мільярдів чоловік, саме міста споживатимуть близько 70% виробленої енергії. Як наслідок, напруженість ресурсів і масштаби викликів,

з якими зіштовхнуться міста, будуть безпрецедентними. Відповідно, існує запит на розумну, безпечну і стійку трансформацію міського простору та економіки. Технологічна та інституційна трансформація – це вектори, на які уряди можуть спиратися для мінімізації багатьох ризиків і гідної відповіді на виклики сучасності [15].

Дослідженню викликів урбанізації та глобалізації присвячені документи Всесвітнього Економічного Форуму (*World Economic Forum*) [14], консалтингових компаній МакКінсі (*McKinsey*) [11], Прайс Уотерхаус Куперс (*Price Waterhouse Coopers*) [12] та ін. Зокрема, McKinsey Global Institute опублікував доповідь «Урбанізований світ» [11], в якій викладено перспективи економічного, соціального та демографічного розвитку міст світу до 2025 р. У цій доповіді зазначено, що «...міста впродовж тривалого часу були економічними драйверами світової економіки, але сьогодні швидкість і масштаб їх зростання безпрецедентні. Завдяки поєднанню споживання та інвестицій до 2025 р. найбільш зростаючі міста вноситимуть у світову економіку до 30 трильйонів доларів на рік. Розуміння міст, їх агломерацій і демографічних змін має вирішальне значення для підготовки до викликів, які виникають у результаті зростання попиту на природні ресурси, а також на капітали для інвестицій в нове житло, офісні приміщення, потужність трафіку та ін.» [11].

Серед вітчизняних дослідників проблемам урбанізації присвятили праці: Денисенко О. О. [1], Димченко О. В., Семенов В. Т., Биченко Л. А., Панкеева А. М. [2], Черторижський В. М., Старик Р. Я. [6], Щеглюк С. Д. [7] та ін. Серед іноземних дослідників особливо слід виділити роботи Р. Флоріди (*R. Florida*) [10], Е. Слака, А. Коте (*E. Slack, A. Côté*) [13].

Мета статті – встановлення тенденцій урбанізації та глобалізації для урахування їх впливу на процес управління розвитком регіонів України.

Сьогодні міста поступово стають самостійно діючими суб'єктами в конкурентних процесах на всіх рівнях. Розуміння сутності конкуренції між містами, оволодіння методами її оцінки та управління конкурентоспроможністю міст стає все більш актуальним завданням для органів регіонального управління та місцевого самоврядування.

У сучасних умовах сформувалася низка глобальних викликів міського розвитку, а саме:

- ✦ різноспрямовані процеси глобалізації та децентралізації регіонального розвитку;
- ✦ глобальні зміни клімату та природні катастрофи;
- ✦ надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я;
- ✦ масштаб і проблеми урбанізації, зокрема стрімке зростання міського населення та глобальних міграційних потоків;
- ✦ глобальна спеціалізація, конкуренція та співпраця міст;
- ✦ розвиток сучасних технологій і засобів комунікації тощо.

Для національних економік ефективно управління урбанізаційними процесами є передумовою формування конкурентних переваг на регіональному та міжнародному рівнях. Близькість і різноманітність людей може стимулювати інновації та створювати нові робочі місця, зв'язки між містами історично складають основу глобальної торгівлі, а за рахунок зменшення потреби в транспорті економіка стає більш екологічною.

Як відзначають автори звіту Давоського форуму [14], процес урбанізації вимагає додаткових інвестицій, передусім – у підвищення якості міської інфраструктури, розвиток якої не завжди встигає за розширенням міст. За оцінками ОЕСР, витрати на забезпечення глобальної транспортної інфраструктури (зокрема електропостачання, автомобільного та залізничного транспорту) до 2030 р. повинні скласти \$71 трлн – приблизно 3,5% від глобального ВВП. Велика частина цих інвестицій потрібна економікам, що розвиваються [14].

За розрахунками дослідників [9], до 2030 р. 34% світового населення (близько 3 млрд осіб) будуть проживати в агломераціях з населенням 300 тис. осіб і більше. У найбільших агломераціях – з населенням понад 1,5 млн осіб – будуть жити 7 із 10 мешканців міст. З 2016 по 2030 рр. частка населення найбільших агломерацій збільшать свою частку в чисельності населення світу з 20% до 24%. Аналогічна тенденція буде спостерігатися з населенням кожного регіону світу: частка найбільших агломерацій виросте, тоді як частка мешканців малих міст знизиться. Таким чином, населення найбільших агломерацій світу буде зростати швидше населення інших типів населених пунктів – агломерації будуть центрами тяжіння населення.

Прогнозоване зростання частки найбільших агломерацій у світовому ВВП з 38% до 43% у 2016–

2030 рр. пояснюється темпами зростання як їх населення, так і продуктивності праці. Зростання ВВП найбільших агломерацій у 2016–2030 рр. буде досягнуто: на 60% за рахунок темпів зростання населення і на 40% – за рахунок зростання продуктивності праці.

Водночас Річард Флоріда (*Richard Florida*) зазначає одночасне існування низки переваг і недоліків сучасної урбанізації та розвитку міст: «Найбільший рушій інновацій, економічного зростання та процвітання міст – це людський креативний ресурс, скупчення талантів та інших економічних активів у містах – надав левову частку вигод привілейованим верствам, залишивши 66% населення позаду. Сьогодні існує низка нових міських викликів – від зростання нерівності до дедалі більш недоступного житла» [10].

Незважаючи на незначне зменшення міського населення, що очевидно пов'язано з міграційними процесами та анексією частини території, Україна продовжує бути високоурбанізованою країною. Так, у 2019 р. рівень урбанізації продовжував зростати та становив 69,41% населення країни [4] (рис. 1).

Слід вказати на значну диференціацію регіонів за рівнем урбанізації. Так, найбільш урбанізованими (ця тенденція є характерною впродовж останніх 30 років) є Донецька, Луганська Дніпропетровська, Харківська та Запорізька області (див. рис. 1). Рівень урбанізації регіонів у 2019 р. становив 90,82%; 87%; 83,91%, 81,04% та 77,33% відповідно. Водночас слід вказати на несуттєве зростання рівня урбанізації порівняно з іншими регіонами (у трьох з п'яти зазначених регіонів за 30 років він не перевищив 1%, і лише в Запорізькому становив 1,73% та Харківському – 6,34%) (табл. 1). У більшості регіонів рівень ВРП у розрахунку на одну особу населення відповідає рівню урбанізації, виключення складають Донецький і Луганський регіони, що пов'язано з військовою операцією на сході України. Також не відповідає загальній тенденції рівень урбанізації та ВРП у Київській та Полтавській областях (див. рис. 1). Слід зазначити, що Полтавська область у 2018 р. займала друге місце серед регіонів за показником ВРП на одну особу населення регіону, на першому знаходиться м. Київ, де цей показник склав 10110,60 тис. грн.

Єдиним регіоном України, де має місце зменшення рівня урбанізації, це Закарпатський, де впродовж останніх 30 років зменшення міського населення становило 3,61%. Слід зазначити, що такі зміни викликані насамперед географічним розташуванням регіону та зовнішньою міграцією, яка в Закарпатському регіоні, порівняно з іншими регіонами країни, є найбільш суттєвою (див. табл. 1). Найбільш інтенсивними урбанізаційними процесами характеризуються три регіони України – Тернопільська, Чернігівська та Хмельницька області: якщо зростання загального рівня урбанізації по Україні за останні 30

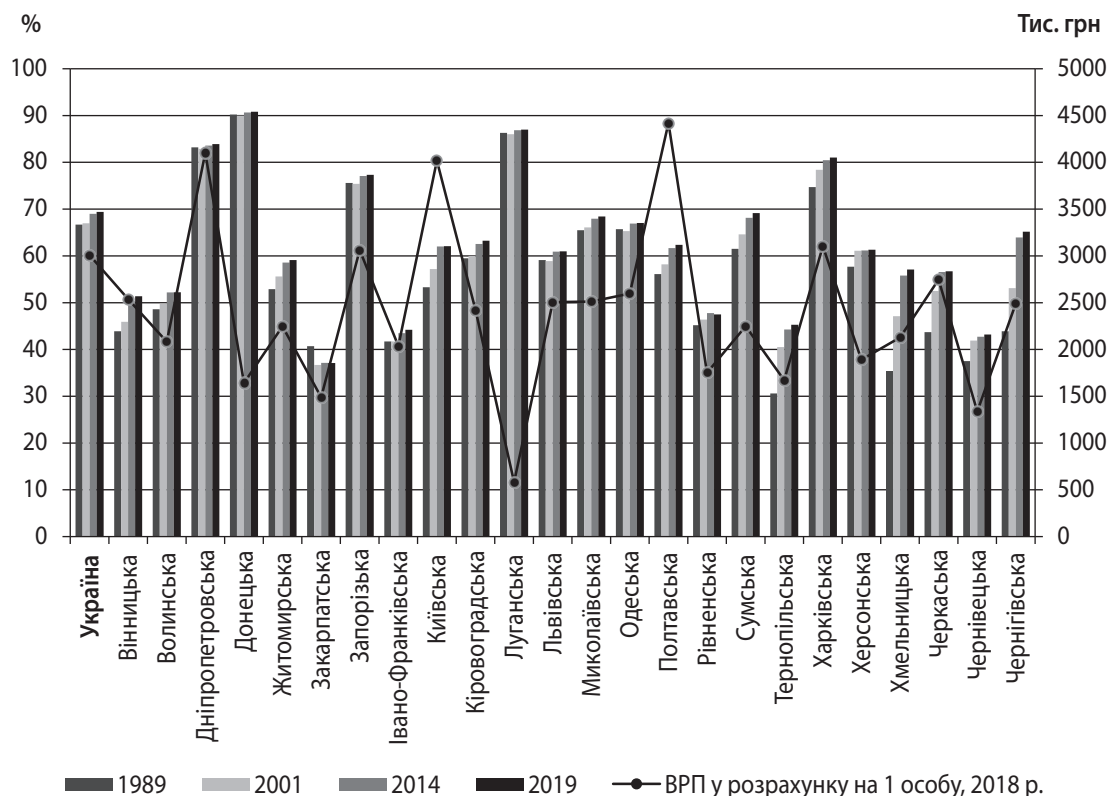

Рис. 1. Динаміка урбанізаційних процесів у регіонах України, 1989–2019 рр.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [4].

років склало 2,71%, то в цих регіонах – 14,69%; 21,29% і 21,69% відповідно.

Наразі в Україні виділяють понад 20 найбільших агломерацій: Київська, Харківська, Донецько-Макіївська, Дніпровська, Одеська, Львівська, Криворізька, Горлівсько-Єнакіївська, Чернівецька, Центрально-Луганська (Алчевсько-Стаханівська), Вінницька, Івано-Франківська, Краматорська, Тернопільська, Хмельницька, Південно-Луганська (Краматорська), Херсонська, Закарпатська (Ужгородська), Кременчуцька, Северодонецько-Лисичанська, Шахтарська, Білоцерківська, Нікопольська, Павлоградська, Маріупольська та ін. З'являються й протоагломерації. У 19 найбільших міських агломераціях України проживає близько 17 млн осіб, або 36% населення країни [5].

Серед основних чинників розвитку агломерацій експерти PwC [12] визначають такі: спеціалізація економіки; знижені транзакційні витрати та комплементарність; концентрація інтелектуального капіталу; висока якість життя; збалансована система розселення та транспортного забезпечення (житло та транспорт); ефективні підходи до управління агломераційним розвитком.

На основі аналізу низки досліджень вітчизняних та іноземних науковців вважаємо за доцільне визначити п'ять основних урбанізаційних викликів сьогодення:

- 1) поглиблення економічного розриву між містами та селами; між великими містами та міс-

тами обласного значення; між найбільшими містами світу, містами – центрами технологій і знань та іншими метрополіями;

- 2) криза урбанізації в країнах, що розвиваються: економічний розвиток регіону визначає наявність і достатність природних ресурсів, розташування на його території великих корпорацій, а здатність до об'єднання та концентрації креативного капіталу – талановитих людей, що дозволить поєднувати та рекомбінувати їх ідеї та зусилля та суттєво збільшить регіональні інновації та продуктивність.
- 3) зростання нерівності, сегрегації та сортування;
- 4) зростання кризи передмістя, де бідність, небезпека та злочинність, а також економічна та інші види сегрегації посилюються;
- 5) необґрунтоване зростання цін на житло в містах до рівня, що є недоступним для більшості населення.

Оцінюючи основні глобалізаційні тренди, що впливають на розвиток економіки регіонів України, наведемо думку К. Бьюза, Н. Мейса та Г. Уолта (К. Buse, N. Mays, G. Walt) [8], які зазначають, що глобалізація має такі просторові, часові та когнітивні виміри, як:

- ✦ *інтернаціоналізація* (посилений рух через кордони товарів, людей, ідей, фінансових ресурсів тощо);
- ✦ *лібералізація* (зменшення торговельних бар'єрів, відмова від підтримки вітчизняних виробників);

Зміни рівня урбанізації в регіонах України за останні 30 років

Область	Рівень урбанізації, %				Абсолютний приріст		
	1989	2001	2014	2019	2019–2014	2019–2001	2019–1989
Україна	66,7	66,96	68,98	69,41	0,42	2,45	2,71
Вінницька	43,9	45,9	50,38	51,38	1	5,48	7,48
Волинська	48,6	49,8	52,21	52,22	0,01	2,42	3,62
Дніпропетровська	83,2	82,9	83,58	83,91	0,33	1,01	0,71
Донецька	90,2	90	90,65	90,82	0,17	0,82	0,62
Житомирська	52,9	55,6	58,59	59,12	0,53	3,52	6,22
Закарпатська	40,7	36,7	37,15	37,09	-0,06	0,39	-3,61
Запорізька	75,6	75,4	77,09	77,33	0,24	1,93	1,73
Івано-Франківська	41,7	41,7	43,47	44,2	0,73	2,5	2,5
Київська	53,3	57,2	62,02	62,07	0,04	4,87	8,77
Кіровоградська	59,5	60	62,56	63,24	0,67	3,24	3,74
Луганська	86,3	86	86,86	87	0,13	1	0,7
Львівська	59,1	58,9	60,9	60,97	0,07	2,07	1,87
Миколаївська	65,5	66,1	67,94	68,44	0,5	2,34	2,94
Одеська	65,7	65,3	66,92	67,03	0,11	1,73	1,33
Полтавська	56,1	58,2	61,66	62,35	0,69	4,15	6,25
Рівненська	45,2	46,4	47,77	47,49	-0,28	1,09	2,29
Сумська	61,5	64,6	68,14	69,15	1,02	4,55	7,65
Тернопільська	30,6	40,5	44,27	45,29	1,02	4,79	14,69
Харківська	74,7	78,4	80,46	81,04	0,58	2,64	6,34
Херсонська	57,7	61,1	61,18	61,33	0,15	0,23	3,63
Хмельницька	35,4	47,1	55,81	57,09	1,28	9,99	21,69
Черкаська	43,7	52,5	56,55	56,7	0,15	4,2	13
Чернівецька	37,5	41,9	42,73	43,2	0,47	1,3	5,7
Чернігівська	43,9	53,1	63,93	65,19	1,25	12,09	21,29

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [4].

- ✦ *універсалізація* (гомогенізація культур, поширення одних і тих самих торговельних марок, висловів і понять);
- ✦ *вестернізація*, або *макдоналізація* (конвергенція культур із західною, переважно американською, культурою, поширення «західних» цінностей);
- ✦ *надтериторіальність*, або *транснаціональність* (зменшення важливості кордонів у процесі людської діяльності).

Погоджуючись з цим твердженням, зазначимо, що, скоріше за все, глобалізаційні виклики теж проявлятимуться в усіх цих напрямках. На нашу думку, найсуттєвішими глобалізаційними викликами для економічного розвитку регіонів України є:

- ✦ посилення глобальної конкуренції, зростання регіональної диференціації та спеціалізації;
- ✦ зростання активності зі створення фіктивних цінностей на шкоду розвитку того сегмента

світової економіки, у якому створюються реальні цінності;

- ✦ деградація реального сектора економіки, що, своєю чергою, призводить до вповільнення загальносвітового технологічного прогресу, до поступової девальвації інтелектуального капіталу та, як наслідок, до втрати спроможності суспільства не тільки створювати нові продукти або проводити технологічні процеси, але навіть управляти існуючою технологічною базою з одночасним швидким формуванням нової технологічної бази розвиненими країнами світу;
- ✦ значне зростання споживання енергоносіїв у світовій економіці в останнє десятиліття (реверсивне зростання енергоемності світового ВВП);
- ✦ посилення недостатнього доступу значної частини населення світу до продуктів харчу-

вання високої якості та за прийнятними цінами;

- ✦ зміна природно-кліматичних умов для життєдіяльності людей, посилення екологічних проблем.

Наслідки відповіді на глобалізаційний виклик, як і власне глобалізація, можуть мати як позитивний, так і негативний характер. Позитивною стороною реагування на глобалізаційні виклики можуть стати:

- ✦ розвиток міжнародного поділу праці;
- ✦ економія на масштабах виробництва;
- ✦ вільна торгівля;
- ✦ посилення конкуренції;
- ✦ розвиток і розповсюдження нових технологій та інновацій;
- ✦ підвищення рівня продуктивності праці;
- ✦ мобілізація значних обсягів фінансового капіталу з меншими затратами;
- ✦ ефективний розподіл ресурсів.

Тоді як негативними наслідками:

- ✦ взаємозалежність фінансових ринків;
- ✦ зростання спекулятивних валютних потоків між державами та на вторинних фінансових ринках;
- ✦ створення умов для нелегального бізнесу;
- ✦ спад рівня індустріального розвитку окремих країн внаслідок міжнародного розподілу праці;
- ✦ можлива втрата національної ідентичності окремих країн та їх суверенітету;
- ✦ зростання заборгованості країн перед міжнародними фінансовими організаціями.

Стосовно викликів урбанізації, зазначимо, що у звіті Всесвітнього Економічного Форуму «The Global Risks Report 2018» зростаюча урбанізація окремо виділена експертами на карті взаємозв'язків ризиків і тенденцій [14].

Перелік найважливіших викликів розвитку регіонів України, їх сутність та особливості прояву наведено в *табл. 2*.

Аналіз регіональної статистики показує пряму взаємозалежність між концентрацією ресурсів у агломераціях, ВРП та іншими соціально-економічними показниками функціонування регіону. Так, кращі результати означають, що в тій чи іншій агломерації концентрація ресурсів – капіталу, людських та інших – приводить до кращих результатів. Найбільше це помітно на прикладі ядра агломерації, в якому концентрація ресурсів є особливо високою. Крім того, в агломераціях економічна активність вище, ніж за їх межами, завдяки високій концентрації ресурсів і скороченню транзакційних витрат: показник інтенсивності суб'єктів господарювання в розрахунку на 1 тис. осіб в агломераціях вище, ніж на території країни в цілому. Активність підприємств впливає на створення нових робочих місць, агломерації випереджають інші

території країни за показником щорічного приросту робочих місць у розрахунку на 1 тис. населення.

Вищі за середні по країні рівні економічної активності агломерацій і зайнятості населення забезпечують цим територіям випереджаючий щорічний темп зростання ВРП. Також цьому сприяють такі чинники, як вища продуктивність праці й активне впровадження передових технологій.

Результати проведеного аналізу дозволяють спростувати доволі розповсюжене твердження щодо неефективності агломерацій і надмірного поглинання ними ресурсів таким чином:

1. Агломераційні впливають на інші регіони за рахунок великих обсягів споживання. Оскільки це споживання не може бути задоволено в повному обсязі товарами, виробленими на території самої агломерації, формується значний товарообіг з іншими регіонами, який, своєю чергою, стимулює виробництво на території регіонів і забезпечує створення нових робочих місць.

2. Територіальний розподіл економічного впливу агломерацій дозволяє стверджувати, що для ефективного використання цього чинника державним органам регіонального управління слід застосовувати принцип «розумного територіального розвитку», формуючи центри впливу в регіонах за рахунок концентрації ресурсів і вибудовування виробничих і логістичних зв'язків для задоволення попиту та споживання у великих агломераціях. Така поліцентрична модель, а також створення декількох великих агломерацій на національному рівні дозволить забезпечити гармонійний розвиток регіонів і збалансувати попит і пропозицію на територіальному рівні.

3. Порівняльний аналіз агломерацій за чинниками, що формують їх сильні та слабкі сторони, дозволяє зробити висновок про те, що на рівні агломерацій необхідно налагодити постійний моніторинг прояву негативних факторів, а саме: економічної сегрегації населення; незбалансованості економічного розвитку; перенаселення та неконтрольованого зростання кількості транспортних засобів. При цьому саме на рівні агломерацій інтегрований підхід до територіального управління може дати найбільш позитивні результати.

4. Найбільш конкурентоспроможні агломерації світу, порівняно з іншими, демонструють дещо нижчий рівень диспропорцій у якості та рівні життя всередині агломерації та за її межами на рівні регіону. І хоча спосіб життя в передмісті може значно відрізнятися від міського, доступність об'єктів соціальної інфраструктури, культури, дозвілля, торгівлі робить приміську територію не менш привабливою для проживання. Тут створюються нові центри економічної активності – бізнес-парки, індустріальні парки, спортивні та торговельні центри, які формують локальну ідентичність території та забезпечують робочими

Характеристика викликів глобалізації та урбанізації для регіонів України

Назва	Сутність	Особливості прояву
Розвиток демократії	Регіон – фундамент для побудови демократичної країни	Місцева демократія та місцева відповідальність
Розвиток ЄС і СОТ	Вступ України до ЄС. Членство України в СОТ	Входження до єдиного європейського ринку, вільний рух факторів виробництва, конкуренція за ресурси та ринки збуту з більш розвиненими економіками. Міста та регіони стають реальними двигунами глобальної економіки. Вони відіграють ключову роль у впровадженні інновацій та розвитку економіки знань. Створення прозорого та передбачуваного бізнесового середовища. Нові вимоги до людського капіталу
Вплив світових криз	Економічна та соціальна безпека населення	Криза на ринку праці. Криза неплатежів. Відсутність недорогих кредитів. Відновлення економічного зростання та економічної стабільності
Формування глобального ринку праці	Трудова міграція	Відтік кваліфікованих кадрів за кордон. Непривабливість регіональних ринків праці через низький рівень заробітної плати. Зростання тривалості перебування мігрантів у країні зайнятості
Криза довіри	Погіршення регіональної економіки	Втрата довіри інвесторів та зменшення інвестиційної привабливості регіону
Екологічні загрози	Захист навколишнього середовища та раціональне природокористування	Основними викликами є вирішення проблем, пов'язаних із забрудненням повітря, очищенням стічних вод, захороненням виробничих і побутових відходів, підтопленням прилеглих територій. Негативний вплив екологічної ситуації на здоров'я населення
Міграція населення	Посилення міграційної активності	Зменшення інтенсивності внутрішньо регіональної міграції та формування потужних закордонних міграційних потоків. Міграція сільського населення до великих міст. Зміна попиту на послуги та товари
Охорона здоров'я	Економічна ефективність системи охорони здоров'я	Ринкові механізми у сфері охорони здоров'я. Обмежене фінансування системи охорони здоров'я. Міжнародне розповсюдження інфекцій і хвороб. Зростання обсягів торгівлі тютюновими виробами. Поява нових технологій у медицині та виробництві продуктів харчування (генна інженерія)

місцями мешканців. При цьому розвинена інфраструктура забезпечує регулярне транспортне сполучення між різними частинами агломерації.

5. Одним із чинників, який потребує постійного моніторингу, є коефіцієнт Джині, який дозволяє встановити ступінь соціальної нерівності та нерівномірності в якості життя населення. Гармонізація соціального розвитку може досягатися, зокрема, за рахунок створення мережі організацій соціальної безпеки, в межах якої незахищені верстви населення, що мають обмежений доступ до певних видів послуг, зможуть отримувати повний спектр послуг, доступних іншим, завдяки виділенню відповідного фінансування.

6. У агломераціях спеціалізація економіки вища, адже вибір на користь секторів економіки з високою доданою вартістю в агломераціях супроводжується

зростанням продуктивності праці. Яскравим прикладом високої продуктивності є діяльність креативного сектора, де продуктивність праці на 20–50% вище, ніж у середньому по агломерації. Разом із тим, агломерації з високим рівнем спеціалізації на секторах економіки з великою доданою вартістю (наприклад, на секторі фінансових і бізнес-послуг) демонструють нижчий рівень стійкості до криз.

7. Концентрація ресурсів, спеціалізація економіки, низькі транзакційні витрати та інтенсивні комунікації зумовлюють вищий рівень продуктивності праці в агломераціях порівняно з іншими територіями. Відповідно підхід «розумної» спеціалізації регіону доцільно застосовувати і до розвитку агломерацій, які можуть розглядати економічну структуру з точки зору розвитку «портфеля галузей». Якщо раніше роз-

виток великих міст і агломерацій супроводжувався виведенням промисловості за територіальні межі, то сьогодні виробництво повертається в міста, а підприємства стають більш компактними, екологічними та високопродуктивними.

8. Агломерації як точки концентрації капіталу (фінансового, людського та ін.) створюють високопродуктивні робочі місця, тому висококваліфіковані фахівці з більшою ймовірністю можуть знайти роботу саме в агломераціях. Комплементарність в економіці агломерацій полягає у взаємозамінності людських ресурсів і високій конкуренції на ринку праці. Своєю чергою, висока конкуренція на ринку праці знижує транзакційні витрати на пошук робочої сили, що має необхідні компетенції, тому в агломераціях дисбаланс на ринку праці значно нижчий.

9. Завдяки високій концентрації навчальних закладів і установ культури на території агломерацій знання та творчий досвід поширюються особливо швидко й ефективно. Саме агломерації створюють найкраще середовище для розвитку інтелектуального капіталу. Креативний сектор, що безпосередньо пов'язаний з освітнім, науковим і технологічним потенціалом, найбільш інтенсивно розвивається в агломераціях, у 1,5–2 рази перевищуючи рівень у країні як за масштабом, так і за динамікою розвитку.

10. Концентрація економічної діяльності в агломераціях призводить до завантаженості транспортної мережі, що збільшує витрати часу та фінансових ресурсів. Підхід «розвиток, орієнтований на транспортну інфраструктуру» на рівні агломерації дозволить продуктивно використовувати транспорт і знизити навантаження на дорожньо-транспортну мережу та мережу громадського транспорту.

11. У більшості агломерацій партнерство між різними суб'єктами господарювання є незначним. Водночас воно особливо важливо в контексті розвитку транспортної системи. З розвитком цих територій управління ними ускладнюється та вимагає все більшої взаємодії.

ВИСНОВКИ

Зазначимо, що процеси глобалізації й урбанізації є незворотними, протистояти їм доволі проблематично. Тому врахування глобалізаційних і урбанізаційних викликів та розроблення ефективних управлінських рішень у процесі формування регіональної політики з метою використання можливостей та зменшення ризиків і загроз сприятиме розвитку економіки регіонів України та підвищенню якості життя населення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисенко О. О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02. Київ, 2010. 24 с.

2. Димченко О. В., Семенов В. Т., Биченко Л. А., Панкеева А. М. Агломерації: сучасний стан та перспективи розвитку і управління. *Містобудування та територіальне планування*. 2014. Вип. 52. С. 90–104.
3. Международные рекомендации по городскому и территориальному планированию. / ООН-Хабитат. URL: https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/04/ig-utp_russian.pdf
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Поліщук А. С. Теоретичний концепт розвитку метрополійних структур. Метрополійний вектор розвитку регіонів України // *Забезпечення сталого розвитку України в контексті глобального партнерства* : монографія/за заг.ред.Л.О.Петкової,О.Ю.Березіної, І. Г. Гончаренко. Черкаси : Видавець Третяков О. М., 2019. С. 313–322.
6. Черторижський В. М., Старик Р. Я. Деякі напрями дослідження та аналізу метрополійних регіонів на прикладі Рурської та Штутгартської метрополій (Німеччина). *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 2. С. 225–231. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20132\(100\)/sep20132\(100\)_225_ChertoryzhskyVM,StarykRY.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20132(100)/sep20132(100)_225_ChertoryzhskyVM,StarykRY.pdf)
7. Щеглюк С. Д. Міждисциплінарні дослідження метрополій: систематизація понятійно-термінологічного апарату // *Актуальні проблеми сталого розвитку економіки*. Дніпропетровськ : Гельветика, 2013. С. 418–422. URL: http://ird.gov.ua/vid_3/vid3_2013_s04_Shcheglyuk.pdf
8. Buse K., Mays N., Walt G. *Making Health Policy*. Berkshire: Open University Press, 2005. 206 p.
9. *Global Outlook: International Urban Research Monitor*. 2012. URL: http://www.unhabitat.org/downloads/docs/global_urban_indicators.pdf
10. Florida R. *The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class-and What We Can Do About It*. Basic Books, 2017. URL: <https://static1.squarespace.com/static/56d2723560b5e9ac212f4318/t/5d646e4d913e3e00019beb17/1566862925396/New+Urban+Crisis.pdf>
11. McKinsey Global Institute. *Report: Urban world: Cities and the rise of the consuming class* / by Richard Dobbs, Jaana Remes, James Manyika, Charles Roxburgh, Sven Smit, and Fabian Schaeer. June 2012. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/urbanization/urban-world-cities-and-the-rise-of-the-consuming-class>
12. *Size matters. First global ranking metropolitan areas*. PwC. July 2017. 226 p. URL: <https://www.pwc.ru/assets/pdf/agglomerations-eng-full-new.pdf>
13. Slack E., Côté A. *Comparative urban governance. Future of cities: working paper*. Foresight, Government Office for Science. July 214. URL: https://gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/360420/14-810-urban-governance.pdf
14. *The Global Risks Report 2018*. 13th ed. / World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf
15. *United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development (Habitat III)*. Quito, 17–20 October 2016. URL: <https://habitat3.org/the-conference/about-habitat-3/>

Науковий керівник – Петкова Л. О., доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри міжнародної економіки та бізнесу Черкаського державного технологічного університету

REFERENCES

- Buse, K., Mays, N., and Walt, G. Making Health Policy. Berkshire: Open University Press, 2005.
- Chertoryzhskiy, V. M., and Staryk, R. Ya. "Deiaki napriamy doslidzhennia ta analizu metropoliinykh rehioniv na prykladi Rurskoi ta Shtutgartskoi metropolii (Nimechchyna)" [Some Directions of Research and Analysis of Metropolitan Regions on the Example of Ruhr and Stuttgart Metropolises (Germany)]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. 2013. [http://ird.gov.ua/sep/sep20132\(100\)/sep20132\(100\)_225_ChertoryzhskiyVM,StarykRY.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20132(100)/sep20132(100)_225_ChertoryzhskiyVM,StarykRY.pdf)
- Denysenko, O. O. "Protsesy metropolizatsii ta perspektyvy yikh rozvytku v Ukraini" [Metropolization Processes and Prospects of Their Development in Ukraine]: *avto-ref. dys. ... kand. heohr. nauk*: 11.00.02, 2010.
- Dymchenko, O. V. et al. "Ahlomeratsii: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku i upravlinnia" [Agglomerations: Current State and Prospects of Development and Management]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*, no. 52 (2014): 90-104.
- Florida, R. "The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class-and What We Can Do About It". Basic Books, 2017. <https://static1.squarespace.com/static/56d2723560b5e9ac212f4318/t/5d646e4d913e3e00019beb17/1566862925396/New+Urban+Crisis.pdf>
- "Global Outlook: International Urban Research Monitor. 2012". http://www.unhabitat.org/downloads/docs/global_urban_indicators.pdf
- "McKinsey Global Institute. Report: Urban world: Cities and the rise of the consuming class". June 2012. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/urbanization/urban-world-cities-and-the-rise-of-the-consuming-class>
- "Mezhdunarodnyye rekomendatsii po gorodskomu i territorialnomu planirovaniyu" [International Guidelines on Urban and Territorial Planning]. OON-Khabibat. https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/04/ig-utp_russian.pdf
- Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Polishchuk, A. S. "Teoretychnyi kontsept rozvytku metropoliinykh struktur. Metropoliinyi vektor rozvytku rehioniv Ukrainy" [Theoretical Concept of Development of Metropolitan Structures. Metropolis Vector of Development of Regions of Ukraine]. In *Zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy v konteksti hlobalnoho partnerstva*, 313-322. Cherkasy: Vydavets Tretiakov O. M., 2019.
- "Size matters. First global ranking metropolitan areas". PwC. July 2017. <https://www.pwc.ru/ru/assets/pdf/agglomerations-eng-full-new.pdf>
- Shcheliuk, S. D. "Mizhdystsyplinarni doslidzhennia metropolii: systematyzatsiia poniatiino-terminolohichnoho aparatu" [Interdisciplinary Research of Metropolises: Systematization of Conceptual and Terminological Apparatus]. *Aktualni problemy staloho rozvytku ekonomiky*. Dnipropetrovsk : Helvetyka, 2013. http://ird.gov.ua/vid_3/vid3_2013_s04_Shchelyuk.pdf
- Slack, E., and Cote, A. "Comparative urban governance". Future of Cities: Working Paper. Foresight, Government Office for Science. July 2014. https://gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/360420/14-810-urban-governance.pdf
- "The Global Risks Report 2018". World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf
- "United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development (Habitat III)". Quito, 17-20 October 2016. <https://habitat3.org/the-conference/about-habitat-3/>